

Energie voor de toekomst

Verkiezingsprogramma D66
Provincie Zuid Holland 2019-2023

D66

Inhoud

Voorwoord.....	3
Inleiding.....	4
Schone economie, energie en mobiliteit.....	6
Investeren in de toekomst	8
Ruimte voor circulaire economie.....	9
Kringlooplandbouw.....	10
Schone energie	12
Schone mobiliteit.....	14
Gezonde leefomgeving.....	17
Niet bouwen in het groen.....	19
Ruimte voor natuur en dieren.....	22
Naar een gezondere waterhuishouding.....	23
Schone lucht.....	25
Levend verleden.....	26
Grensverleggend bestuur	29
Colofon.....	35

Voorwoord

Zuid-Holland is een mooie provincie, van Alphen aan den Rijn tot Zuid-Beijerland. Die mooie provincie koesteren we. Omdat we hier met veel mensen willen wonen, werken en recreëren, is het daarvoor nodig keuzes te maken. Zo houden we groen in de buurt en onze omgeving gezond. Wat D66 betreft zijn er de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet, maar we vinden dat we nog verdere stappen moeten zetten. Zuid-Holland is niet af!

Ook de komende jaren staan we voor enorme uitdagingen. We zijn de eerste generatie die iets merkt van klimaatverandering en de laatste die er iets aan kan doen. We willen dat Zuid-Holland in 2050 veel minder vervuilende gassen uitstoot, meer schone lucht en schoon water heeft, en volledig circulair is. We investeren in schone mobiliteit door de fietser ruim baan te geven, het aantal vrachtwagens op de weg te verkleinen, en de overlast van het vliegverkeer buiten Zuid-Holland te verminderen. We maken ruimte voor extra woningen zonder dat dit ten koste gaat van het groen, en we ontwikkelen nieuwe natuur.

Deze opgaven vragen om visie en moed. De afgelopen periode heb ik het initiatief genomen om met onze fractie meer naar buiten te gaan, projecten bekijken en ter plaatse in gesprek gaan met inwoners, bedrijven en lokale bestuurders. Als we onze energie bundelen komen we verder. Zo willen we het ook de komende Statenperiode doen: met elkaar.

Dit zijn mijn eerste verkiezingen als lijsttrekker voor D66 Zuid-Holland. Na vele jaren in het lokaal bestuur, eerst als raadslid en wethouder, en daarna als burgemeester, heb ik de afgelopen periode kennismegemaakt met de provinciale politiek. En dat smaakt naar meer! Juist nu maakt de provincie het verschil als het gaat om de overgang naar een nieuwe, schone economie. Uw stem op ons draagt bovendien bij aan een krachtig D66-geluid in de Eerste Kamer.

Dit verkiezingsprogramma is kort, krachtig en volstrekt helder. Achter dit verhaal staan vele D66'ers die het afgelopen jaar meewerkten. Met dit programma als basis zet ik me de komende vier jaar in voor schone economie, energie en mobiliteit, voor een gezonde leefomgeving en voor grensverleggend bestuur. Het geeft mij energie voor de toekomst. Doet u mee?

Ria Oosterop-van Leusen

Lijsttrekker D66 Zuid-Holland

Inleiding

Zuid-Holland is een unieke provincie. Er is geen andere provincie met zoveel inwoners per vierkante kilometer. Zuid-Holland heeft een sterke economie, met een haven van wereldformaat, petrochemische industrie en tuinbouw. Dit alles heeft ook een keerzijde: We wonen dicht op elkaar en grond is schaars. In veel Zuid-Hollandse steden en dorpen is de lucht nog altijd erg vervuild. De temperatuur stijgt, terwijl het grootste deel van de provincie onder de zeespiegel ligt.

D66 wil die nadelen zoveel mogelijk omzetten in voordelen. De korte afstanden bieden tal van duurzame kansen, bijvoorbeeld om nog meer te fietsen dan we nu al doen. Door de vele Zuid-Hollandse bedrijven meer te concentreren kunnen ze beter elkaar reststromen gebruiken. Bovendien is er veel uitwisseling tussen knappe koppen en slimme ondernemers, die telkens weer oplossingen bedenken die we enkele jaren geleden niet voor mogelijk hielden: van het opwekken van energie uit het mengen van zoet en zout water tot het ontwikkelen van kweekvlees. En meer inwoners betekent meer handen om te werken aan de transitie.

Ruimte voor verduurzaming

Wij kiezen voor het klimaat: voor schone energie, een schone economie en een gezonde leefomgeving. Want we willen een prettig leven in een prachtige provincie, voor onszelf, onze kinderen en kleinkinderen. De provincie maakt letterlijk en figuurlijk ruimte voor verandering. Letterlijk door ruimtelijk beleid. Figuurlijk door steeds meer ordening te brengen in de samenwerking tussen ministeries, gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, ondernemers en inwoners.

Wat gaan we concreet doen?

Schone economie, energie en mobiliteit

We schakelen nog een extra tandje bij. In 2050 is Zuid-Holland 100% energieneutraal en circulair. Vanaf nu gaan we iedere collegeperiode meetbare voortgang maken. We slaan twee vliegen in één klap door bedrijven te concentreren in de buurt van verkeersknooppunten: we stimuleren de circulaire economie en verminderen de mobiliteitsdruk. We gaan concrete stappen zetten naar een kringlooplandbouw. We maken ruimte voor windmolens en zonnecellen en dragen allemaal een steentje bij aan een kleinere CO₂-voetafdruk. We geven ruim baan aan de fietser en er gaan minder vrachtwagens de weg op en vliegtuigen de lucht in.

Gezonde leefomgeving

We plaatsen groen op één; we maken ruimte door nieuwe woningen en bedrijfspanden te concentreren in bebouwde gebieden en landbouwgebied om te vormen tot groen. We maken geld vrij om nieuwe natuur te ontwikkelen. We dragen bij aan het herstel van het ecologische evenwicht door de populaties bijen, dagvlinders, weidevogels en otters te beschermen. We handhaven het bouwverbod aan de kust. We gaan eraan werken dat water overal in Zuid-Holland schoon genoeg is om te zwemmen en komen met oplossingen voor de bodemdaling.

Grensverleggend bestuur

Zuid-Holland zit boordevol initiatieven, van voedsel tot energie en van natuur tot cultuur. De provincie zorgt voor ruimte voor al deze ambities. Dat vraagt om bestuurlijke visie en lef. Om een bestuur dat zich niet blind staart op bestaande kaders maar met gezond pragmatisme zoekt naar vernieuwing en innovatie. En een bestuur dat steeds in gesprek gaat met inwoners, want we gaan de veranderingen allemaal merken. D66 kreeg op dat gebied de afgelopen periode veel voor elkaar. En met uw steun gaan we daar de komende periode mee door.

Schone economie, energie en mobiliteit

Zuid-Holland is een van de dichtstbevolkte en meest geïndustrialiseerde regio's in Nederland, Europa en zelfs de wereld. We hebben het hier goed voor elkaar. En daar werken we ook hard voor. Maar als we zo doorgaan, blijft er minder over voor onze kinderen en kleinkinderen. De aarde warmt op, door onze hoge CO₂-uitstoot. Zuid-Holland zakt steeds dieper onder de waterspiegel. Grondstoffen raken op door ons materiaalgebruik. We zien nu al dat het eigenlijk veel duurder is om schade aan natuur en milieu, huizen en infrastructuur te herstellen, dan over te stappen op duurzame alternatieven. En duurzaam is bovendien schoner en gezonder.

Er ligt een enorme uitdaging. Zeker in Zuid-Holland, met al die mensen en vervuilende industrie. Die uitdaging kunnen we aan. Juist in Zuid-Holland, met al die bewoners en ondernemers die zich vol overgave storten op het verduurzamen van economie en samenleving. Of het nu gaat om energie, grondstoffen of voeding: overal in de provincie werken mensen aan oplossingen voor wereldwijde vraagstukken. Hier ligt de kracht van de provincie. We moeten deze mensen de ruimte geven en hun initiatieven met elkaar verbinden.

We schakelen nog een extra tandje bij. Het is onze ambitie dat Zuid-Holland in 2050 100% energieneutraal en circulair is. Vanaf nu gaan we iedere collegeperiode meetbare voortgang maken. Bedrijven concentreren we zoveel mogelijk in de buurt van verkeersknooppunten, om de circulaire economie een impuls te geven en de mobiliteitsdruk te verminderen. We gaan concrete stappen zetten naar een kringlooplandbouw. We maken ruimte voor windmolens en zonnecellen en dragen allemaal een steentje bij aan een kleinere CO₂-voetafdruk. We geven ruim baan aan de fietser en er gaan minder vrachtwagens de weg op en vliegtuigen de lucht in.

Investeren in de toekomst

Het is belangrijk dat vooruitstrevende ondernemers de ruimte krijgen van de overheid om de economie van morgen te ontwikkelen. Dat wil niet zeggen dat de provincie zich afzijdig moet houden. Integendeel. De provincie moet actief ruimte scheppen om ondernemers kansen te bieden. De infrastructuur moet goed zijn, ook voor kennis en innovatie.

Publiek leiderschap

De provincie draagt bij aan een goed vestigingsklimaat voor (internationale) wetenschappers, ondernemers en investeerders, door te investeren in sterke kernen en binnensteden, natuur en cultuur. De provincie geeft het goede voorbeeld, door het provinciehuis te verduurzamen en bij aanbestedingen de aanschafkosten af te zetten tegen levensduur, en door mensen kansen te geven op werk voor wie dat niet vanzelfsprekend is. De provincie toont ook leiderschap, door te verbinden en richting te geven. Tot slot brengt de provincie ondernemers, onderzoekers en maatschappelijke organisaties fysiek met elkaar in verbinding en ontwikkelt ze overkoepelende transitie-agenda's. We steken een helpende hand naar gemeenten die over onvoldoende capaciteit beschikken om zelfstandig innovatiebeleid te ontwikkelen.

Ruimte voor innovatie

In de huidige periode heeft Zuid-Holland zich opgewerkt van achterblijver naar voorloper, als het gaat om ons innovatieve potentieel. Dit heeft alles te maken met de oprichting van en de forse investeringen in InnovationQuarter. Belangrijk is dat de investeringen van InnovationQuarter eenvoudig en doeltreffend zijn. Voor een schone economie met behoud van welvaart is deze investering in het economische en innovatieve vermogen van Zuid-Holland cruciaal. Bovendien ligt hier onze kracht: de hoge dichtheid van mensen, kennis en bedrijven werkt op dit punt in ons voordeel.

We gaan daarom nog meer investeren in innovatie. In het ruimtelijke beleid geeft de provincie prioriteit aan locaties voor startende, innovatieve bedrijven. Het innovatiebeleid richten we sterker dan nu het geval is op maatschappelijke uitdagingen, zoals het energie- en voedselvraagstuk en de transitie naar een circulaire economie. We blijven ons inspannen voor de versterking van het innovatieve Space Cluster ESA/ESTEC in de regio Holland-Rijnland. Op al deze punten werken we intensief samen met ondernemers, kennisinstellingen, medeoverheden en maatschappelijke organisaties. Dit doen we onder meer via de bestaande platforms InnovationQuarter en Economic Board Zuid-Holland, die veel expertise en een sterk netwerk hebben opgebouwd. De provincie geeft ook hier het goede voorbeeld, door innovatie als doel op te nemen op alle beleidsterreinen.

Inkoopmacht verzilveren

We gebruiken de inkoopkracht van de provincie om innovatie te stimuleren. Bij de ontwikkeling van nieuwe diensten en producten is het cruciaal die eerste (grote) klant binnen te halen. Daarom gaat de provincie met het inkoopbeleid actief op zoek naar start-ups en scale-ups en besteden we 2,5% van het inkoopbudget bij hen. Zo maken we jaarlijks ongeveer 20 miljoen beschikbaar om startende ondernemers een steuntje in de rug te geven op hun eerste meters. Naast innovatief gaan we ook duurzaam aanbesteden; we letten bij investeringen niet alleen op de aanschafprijs, maar ook op het

energieverbruik en de verwachte levensduur. In 2050 willen we volledig circulair en energieneutraal zijn.

D66 krijgt het voor elkaar. Van achterblijver naar trendsetter

Sinds D66 in de Staten meebestuurt, is Zuid-Holland gestegen van de laatste naar de tweede plaats van meest innovatieve provincies. Dit succes is voor een groot deel te danken en de fractie van D66 en D66-gedeputeerde Han Weber. Zij hebben zich ingespannen voor de oprichting van Innovation Quarter, verschillende fondsen ingericht, het MKB gestimuleerd, de kennisinfrastructuur verbeterd en de energietransitie aangejaagd. Daardoor zetten we nu grote stappen in de transitie naar schone energie en een circulaire economie.

Ruimte voor circulaire economie

Zuid-Holland heeft een sterke, maar deels ook een verouderde economie, met een haven, raffinaderijen en een chemische industrie, die alle afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. Deze economie draait op vervuiling en verspilling. De provincie kan de transitie naar een circulaire economie niet afdwingen, maar er wel op aansturen, bijvoorbeeld door de nieuwe Omgevingswet hiervoor in te zetten. Dat begint met ambitie: we willen dat Zuid-Holland in 2050 veel minder uitstoot, meer schone lucht en schoon water heeft, en volledig circulair is. Om dit te bereiken moeten we in 2030 op 50% zitten. De komende vier jaar leggen we hiervoor de basis.

Kiezen voor concentratie

De provincie bepaalt waar bedrijven zich kunnen vestigen. Bedrijven concentreren biedt verschillende voordelen. Zo voorkomen we dat het Zuid-Hollandse landschap dichtslibt en kunnen bedrijven eenvoudiger gebruik maken van elkaars energie, (rest)warmte, materiaalstromen en productiemiddelen en -faciliteiten. Afgekeurd voedsel uit de kassen gebruiken we als veevoer, de restwarmte van de industrie om huizen in de buurt te verwarmen. Zo ontstaat een circulaire economie. Bovendien stimuleert het clusteren van bedrijven innovatie. We kiezen in eerste instantie voor bestaande locaties, in de buurt van de steden en infrastructuurknooppunten (zie: investeren in bestaande bedrijventerreinen). Het is duurzamer om bestaande locaties te revitaliseren. Bovendien is hier veel economisch en innovatief potentieel aanwezig en hoeven we geen nieuwe infrastructuur aan te leggen. We verwachten tot slot dat bedrijven ook hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen. De provincie heeft als vergunningverlener een stok achter de deur.

Provincie als kwartiermaker

Waterschappen, gemeenten, kennisorganisaties en vooruitstrevende ondernemers werken allemaal aan de transitie naar een circulaire economie. De provincie voegt meerwaarde toe, door met een gezamenlijke strategie lijn te brengen in al deze initiatieven en door initiatiefnemers met elkaar in contact te brengen. Dit levert de provincie veel kennis en know-how op, die we weer gaan

inzetten om witte vlekken, zoals gemeenten en bedrijventerreinen die achterblijven, groen te maken. De provincie brengt praktische en juridische obstakels voor het gebruik van reststromen in kaart en zoekt samen met de betrokken organisaties naar oplossingen.

Havens verduurzamen

De Rotterdamse haven is het logistieke hart van Europa en een belangrijk economisch centrum, met een toegevoegde waarde van ruim 3% van ons bruto nationaal product. Iets om trots op te zijn. Bovendien hebben veel mensen direct of indirect werk door de haven. De grootschalige uitstoot van CO₂ en andere schadelijke stoffen dwingt echter tot verduurzaming. Ook de verduurzaming en innovatie in het maritiem cluster in de Drechtsteden zetten we door. Hetzelfde geldt voor de visserij. We steunen de verduurzaming van de havens in Scheveningen en Stellendam. De maatregelen hiervoor staan verspreid door dit programma, zoals: meer overslag op binnenvaart in plaats van vrachtwagens, strenger optreden tegen vervuilers, de ontwikkeling van de warmterotonde en meer hergebruik van reststromen, zoals CO₂ in de tuinbouw. Dat levert ook meteen kennis en know-how op, die we kunnen vermarkten en exporteren.

Kringlooplandbouw

Als we praten over land- en tuinbouw, denken we al snel aan de kassen in het Westland en aan de Bollenstreek. Maar er is veel meer in Zuid-Holland. De land- en tuinbouwsector is ontzettend divers. En ook erg innovatief. Die sector koesteren we, want we willen een bijdrage leveren aan het oplossen van wereldwijde ondervoeding, door nieuwe voedingsmiddelen en technieken te ontwikkelen. Aan de andere kant loopt de sector ook tegen grenzen aan; van ruimte en bodemdaling (zie: bodemdaling stoppen) tot vervuiling. Daarom moeten we keuzes maken. We kiezen voor innovatie, verduurzaming en soms ook het stimuleren van nieuwe verdienmodellen. Dit doen we door een combinatie van intensivering in de greenports en extensivering elders.

Innovatieve en duurzame clusters

We willen werken aan een compacte en innovatieve sector, met circulaire grondstoffenstromen en die economisch rendeert. Dit kan alleen als we in bepaalde gebieden, de zogenaamde greenports, bedrijven clusteren. We hebben het dan over de intensive (glas)tuinbouw in de Bollenstreek, Boskoop en het Oost- en Westland en het Zuid-Hollandse deel in de Greenport Aalsmeer. We willen andere bedrijven in de productieketen, zoals toeleveranciers en verwerkende bedrijven, zoveel mogelijk in de logistieke nabijheid van de greenports concentreren. We sturen op hoogwaardige nicheproductie en -technologie, die een bijdrage levert aan gezonde voedingsproducten en een gezonde leefomgeving, zoals groente, fruit, planten en bloemen.

We maken in deze clusters werk van verduurzaming. Door bedrijven te concentreren ontstaan er nieuwe mogelijkheden om gebruik te maken van elkaar's reststromen; CO₂ is bijvoorbeeld vaak een restproduct, maar voor de tuinbouw een schaarse grondstof. Vooral op het gebied van mest en

dervoeding werken we toe naar een gesloten kringloop. Kringlooplandbouw is goed voor klimaat, biodiversiteit en dierenwelzijn. Bovendien biedt het kansen om het verdienmodel te verbeteren. Maar dat alleen is niet genoeg om onze ambitie, 95% CO₂-reductie in 2050, te halen. Op het gebied van zonne-energie, waterzuivering, warmtedeling en aardwarmte zien we kansrijke initiatieven. We willen dat de provincie ondersteunt bij het opschalen van deze initiatieven.

Natuurvriendelijke landbouw

Meer dan 90% van het grondgebruik in de land- en tuinbouw in Zuid-Holland bestaat uit de akkerbouw en veehouderij. Door in gebieden met een arme of dalende bodem in te zetten op extensive-ring gaan we op een verantwoorde manier om met onze schaarse ruimte. We bieden we agrarische ondernemers duurzame alternatieven. Waar boeren stoppen, stimuleren we door kavelruil dat deze grond beschikbaar komt voor boeren die willen overstappen op natuurinclusieve landbouw. Boeren die door willen, maar inkomsten jaar op jaar zien teruglopen, stimuleren we om over te stappen op biologische kringlooplandbouw, eventueel met andere gewassen, op agrotoerisme, of op een combinatie van deze activiteiten. Dit kan ook jonge mensen verleiden om te kiezen voor het (biologische) boerenbestaan. Vooral in gebieden met bodemdaling is het belangrijk dat boeren overstappen op bestendige verdienmodellen. Ook in de Bollenstreek liggen kansen, bijvoorbeeld voor agrotoerisme. De provincie stelt subsidies beschikbaar voor het uitkopen van boeren die er mee ophouden en voor landschapsbeheer door boeren. We willen dat er groen staat in de bermgebieden naast de akkers, want dit is goed voor de biodiversiteit en bovendien zijn er dan minder chemische bestrijdingsmiddelen nodig. Dit alles betekent overigens niet dat bedrijven per se kleiner moeten worden. Niet de grootte van het bedrijf, maar hoe het gesteld is met duurzaamheid en dierenwelzijn telt. Hier stellen we dan ook hoge eisen aan.

D66 krijgt het voor elkaar. Eerlijke landbouw

D66 heeft 15 miljoen euro beschikbaar gemaakt voor proeftuinen voor duurzame (kringloop)landbouw. Daarnaast hebben we in het samenwerkingsconvenant afspraken vastgelegd met landbouwbedrijven om de sector te hervormen. Dit houdt in dat boeren alleen mogen uitbreiden, op voorwaarde van een duurzamere en dierenvriendelijker bedrijfsvoering, waardoor het dierenwelzijn op de Zuid-Hollandse boerderijen is verbeterd.

Wereldspeler in gezonde voeding

We hebben misschien weinig ruimte in Zuid-Holland, maar ook ontzettend veel kennis. Daarmee willen we bijdragen aan de oplossing voor het voedselvraagstuk, door nieuwe, duurzame productietechnologieën en gezonde voedingsproducten te ontwikkelen. Samen met kennisinstellingen en start-ups investeren we in de ontwikkeling van Gehele Plant Silage (GPS) in de teelt, kweekvlees, insecten- en algenteelt, verticale landbouw en de plantaardige teelt (bio)plastics en medische grondstoffen. Ook in de eigen provincie werken we aan gezondere voeding, op de eerste plaats door samen met gemeenten en scholen meer bewustzijn te creëren over gezonde voeding en het voorkomen van verspilling.

D66 krijgt het voor elkaar. **Netwerk voedselfamilies**

D66 wil in Zuid-Holland werk maken van duurzaam, gezond en betaalbaar voedsel uit de eigen provincie. Daarom hebben we het Netwerk Voedselfamilies gestart: een initiatief om met verschillende projecten doorbraken te realiseren bij het duurzaam organiseren van ons voedselsysteem. Er zijn inmiddels al meer dan 20 proeftuinen gestart. In het Buiteland van Rhoon is een samenwerkingsovereenkomst gesloten om vanuit dit gebied de hofleverancier te worden van duurzame landbouwproducten voor de Rotterdamse regio.

Schone energie

We zijn de eerste generatie die iets merkt van klimaatverandering en de laatste die er iets aan kan doen. Klimaatverandering is de grootste bedreiging voor onze toekomst, zeker in een streek die grotendeels onder de zeespiegel ligt. We hebben een verantwoordelijkheid voor de generaties na ons. En we moeten hier haast bij maken, zoals ook de rechter heeft geoordeeld in de Urgenda-zaak. Daarom is onze inzet: in 2050 hebben we de CO₂-uitstoot met minstens 95% gereduceerd. Om dit te bereiken, gebruiken we in 2050 alleen nog duurzame energie. In 2030 is zowel de reductie van de CO₂-uitstoot als het aandeel duurzame energie minstens 55%. Dat is uiteraard schoner en bovendien dalen de kosten voor de productie van duurzame energie alsmaar verder, terwijl we tegelijkertijd ondervinden hoe ingewikkeld en kostbaar het is om de schade aan natuur en milieu te herstellen.

Werk maken van de energietransitie

Dat doen we allereerst door in te zetten op besparing. Alles wat je niet gebruikt hoef je immers ook niet duurzaam op te wekken. De provincie kan gemeenten ondersteunen met kennis en het helpen bundelen van de verduurzamingsvraag van huizen en andere gebouwen op de markt. Dit moet leiden tot lagere prijzen voor huisisolatie en nieuwe technieken. De provincie moet richting de industrie stevig inzetten binnen haar vergunningsmogelijkheden op besparing maar ook helpen bij het verder innoveren en besparen.

De energie die we vervolgens nodig hebben moet uiteindelijk in 2050 geheel duurzaam opgewekt worden. Om onze doelstellingen te realiseren, moeten we zelf ook een forse bijdrage leveren aan het opwekken van duurzame energie. D66 kiest voor en-en-en, ofwel alle mogelijke middelen inzetten voor verduurzaming. Zoals het landelijk klimaatakkoord er nu uitziet is op zee alleen niet genoeg ruimte voor deze ambitie. We zullen dus ook op land door moeten gaan met onze inspanningen voor duurzame energie. Daarbij zetten we fors in op het gebruik van aardwarmte en restwarmte voor onze huizen en kassen, want deze vorm van energie heeft nauwelijks impact op ons landschap. Maar ook dan blijft er nog noodzaak om ook werk te maken voor wind en zon. We maken ruimte voor windmolens op land en zonnecellen (zie: inpassen zon en wind). We werken hiervoor samen met energiecoöperaties en gebiedsfondsen om de winst gedeeltelijk terug te laten vloeien naar de gemeenschap. Zo slaat een deel van de lusten neer waar de lasten worden ervaren. Het liefst zien we dat windmolens meebetalen aan betere isolatie voor de huizen in de omgeving

van de windmolens. Zo slaan we twee vliegen in één klap; we besparen energie en onze inwoners ontvangen een lagere energierekening.

We willen ook meer doen met de kansen die het water ons biedt, door te investeren in bestaande plannen voor een getijdecentrale in de Brouwersdam en een centrale op energie op te wekken uit het mengen van zoet en zout water in Katwijk. Dit zijn nieuwe technieken met veel potentie, niet alleen voor Zuid-Holland, maar wereldwijd. We investeren tot slot in boringen en uitwisselnetwerken voor het gebruik van aardwarmte, om deze technologie door te ontwikkelen tot een rendabele vorm van energieopwekking.

Warmterotonde en warmtenetten

Er ligt in Zuid-Holland een unieke kans in het gebruik van restwarmte uit de Rotterdamse haven. Door met de restwarmte huizen te verwarmen besparen we fors. Daarom gaan we een warmterotonde aanleggen. Dit warmtenet zal gevoed worden door restwarmte (circulair) en aardwarmte. Omdat er door besparing steeds minder restwarmte ontstaat zal de behoefte aan andere bronnen voor de warmterotonde toenemen. Daarom stellen we dit net open voor verschillende aanbieders en maken we het geschikt voor verschillende warmtebronnen. Ook regionale warmtenetten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de energietransitie. D66 hecht aan onafhankelijk netbeheer bij aanleg en exploitatie.

Minder CO₂ de lucht in

Het duurt nog jaren voor we vrij zijn van fossiele energie. Maar we hebben ons verplicht om de hoeveelheid CO₂ die we de lucht in slingeren drastisch te reduceren. Daarom moeten we op de eerste plaats kijken hoe we CO₂ kunnen hergebruiken, als grondstof voor de kassen, als bindmiddel in beton en om een vorm van plastic te produceren. Om tijd te kopen voor de energietransitie en de omslag naar een circulaire economie, zullen we CO₂ moeten opslaan in lege gasvelden voor de kust.

Opslag en transport van energie

We hebben meer energie nodig als de zon niet schijnt. Ook wind heeft als nadeel dat het per definitie niet een stabiele energiebron is. Om ervoor te zorgen dat er altijd energie uit het stopcontact komt, moeten we investeren in nieuwe oplossingen voor de opslag en het transport van energie. Daarom maken we werk van een smart grid dat verschillende vormen van energie kan overzetten. Daarnaast willen we dat de provincie de ontwikkeling van waterstof als transitie-oplossing actief ondersteunt. Waterstof is ook belangrijk om de industrie en mobiliteit, met name het zwaardere verkeer zoals de scheepvaart, te verduurzamen.

Grensoverschrijdende aanpak

De provincie stimuleert gemeenten hun duurzame energiedoelstellingen te halen, bijvoorbeeld door actief kennis en know-how te verspreiden. Door verduurzaming ontstaan nieuwe banen voor technisch geschoold vakmensen. Samen met gemeenten gaan we werk maken van om- en bijscholing om aan deze vraag te voldoen. We zoeken actief de samenwerking op met omliggende provincies, ook omdat de ruimte in Zuid-Holland nu eenmaal schaars is en omdat we willen voorkomen dat wordt geïnvesteerd in niet-werkende projecten. Het is belangrijk dat de provincie de regionale regie stevig in handen neemt, om de transitie efficiënt te organiseren en financieren.

Samen naar een kleinere voetafdruk

Of het nu gaat om energie, voedsel of andere producten, we laten met zijn allen veel kansen onbenut om onze gezamenlijke CO₂-voetafdruk kleiner te maken. Hier ligt een taak voor de provincie. Samen met gemeenten, scholen, kennisinstellingen en andere betrokkenen maken we een actieplan om inwoners van Zuid-Holland bewust te maken van kansen om energie te besparen, de levensduur van producten te verlengen en duurzamer te eten. We richten een kennisbank in om deze campagne te ondersteunen.

D66 krijgt het voor elkaar. Schone energie

We komen in Zuid-Holland de belofte aan het klimaatakkoord na. Dat heeft D66 de afgelopen periodes mogelijk gemaakt, met maar liefst 17 nieuwe locaties voor windmolens en de aanleg van de warmterotonde, waarmee we restwarmte uit de Rotterdamse haven gebruiken om huizen te verwarmen. Onze gedeputeerde Han Weber was hiervoor verantwoordelijk. Bovendien heeft hij een nieuwe lijn ingezet: bewoners denken, doen én delen mee in de aanleg en opbrengst.

Schone mobiliteit

Onze bewegingsvrijheid om meerdere keren per dag forse afstanden te overbruggen naar werk, school, vrienden en familie, theater en sportveld is niet (langer) vanzelfsprekend. Steeds meer steden weren auto's uit de binnenstad, om verstopping te voorkomen. Heel anders is de situatie in de dunbevolkte Krimpenerwaard, Alblasserwaard en op de Zuid-Hollandse Eilanden: daar is goed openbaar vervoer steeds lastiger te organiseren. Voor beide uitdagingen hebben we slimme, innovatieve en schone oplossingen nodig. De fietser krijgt bij ons voorrang. We investeren in een fijnmazig vervoersnetwerk, zodat reizigers eenvoudig kunnen switchen tussen vervoersmiddelen. We stimuleren emissievrije en stillere alternatieven voor auto, vrachtverkeer en luchtvaart.

Sterk vervoersnetwerk, één vervoersautoriteit

We moeten beter gebruik maken van de bestaande infrastructuur, door het eenvoudiger te maken om tijdens de reis over te stappen, van fiets naar tram naar (elektrische) auto of trein en weer terug naar (water)bus of (deel)fiets. Daarom investeren we in een fijnmazig vervoersnetwerk, met goede overstapmogelijkheden en betrouwbare reizigersinformatie. We concentreren bedrijven en woningen zoveel mogelijk in de buurt van verkeersknooppunten (zie: kiezen voor concentratie). Samen met vervoerders ontwikkelen we bijpassende vervoersproducten, zodat reizigers met één abonnement gebruik kunnen maken van trein, (water)bus, RandstadRail en huurfiets. Bij dit sterke vervoersnetwerk hoort één vervoersautoriteit mét democratische legitimiteit. We maken regionale wegen veiliger. Bij onderhoud en vervanging maken we energieneutrale keuzes. We bereiden het wegennetwerk voor op de introductie van zelfrijdende en emissievrije voertuigen.

We investeren ook in OV. Samen met de NS en ProRail pakken we knelpunten op het spoor aan, om de trein aantrekkelijker te maken als alternatief voor de auto op trajecten tussen steden. Ook buiten de steden, bijvoorbeeld in de Bollenstreek, het Groene Hart en op de eilanden, willen we mensen een schoner alternatief bieden. Daarvoor moet de provincie een integraal vervoersplan opstellen voor (emissievrije) snelbustrajecten en lightrail. Ook bij verbetering van vervoersnetwerken zoekt de provincie samenwerking over de regiogrenzen heen. Veel werknemers, scholieren en studenten reizen dagelijks over provinciegrenzen heen.

Ruim baan voor fietsers

Steeds meer mensen kiezen voor de (elektrische) fiets, als alternatief voor auto of openbaar vervoer, ook voor woon-werkverkeer. De fiets heeft grote voordelen. Fietsen is schoon en gezond. Fietsers nemen bovendien weinig ruimte in. Daarom maken we ruim baan, met fietssnelwegen op trajecten als Noordwijkerhout-Noordwijk-Voorhout, Lisse-Sassenheim, Zoetermeer-Rotterdam, Hellevoetsluis-Spijkenisse en Hoeksche Waard-Rotterdam. We willen dat de fiets een aantrekkelijk alternatief is voor afstanden tot 30 kilometer. Daarom maken we fietspaden veiliger, door gelijkvloerse kruisingen met N-wegen te vermijden en door betere verlichting. We investeren in doorstroming en aansluiting, met fietsenstallingen op overstapplaatsen, laadvoorzieningen voor de elektrische fiets en betere meeneem- en overstapmogelijkheden. Om deze plannen te realiseren maken we structureel extra middelen beschikbaar, met cofinanciering van gemeenten en Rijk.

D66 krijgt het voor elkaar. **De fietser op 1**

D66 maakt ruimte voor de fietser. We hebben de afgelopen tijd 7 miljoen extra geïnvesteerd in fietsstallingen bij de stations en bijna 10 miljoen extra uitgetrokken voor de aanleg van zogenaamde fietssnelwegen, onder meer Leiden en Katwijk en tussen Zoetermeer en Rotterdam. Zo kunnen fietsers zich sneller en veiliger verplaatsen en hun fiets veilig stallen.

Emissievrij rijden

Bijna nergens in Europa is de lucht zo vervuild als in Zuid-Holland. Dat is ongezond en onprettig. Daarom werken we er samen met het rijk en gemeenten aan om emissievrij rijden zo aantrekkelijk mogelijk te maken, zodat het aantal emissievrije voertuigen op de weg fors kan groeien. Dat vermindert ook meteen de geluidshinder voor omwonenden. We maken ruimte voor en investeren in snellaad- en waterstofstations. We stimuleren kennisuitwisseling tussen gemeenten, om zo te sturen op harmonisatie in de aanbesteding van laadpunten. Steeds vaker kiezen bedrijven slimme en schone oplossingen voor bevoorrading van winkels en horeca in de steden, bijvoorbeeld met elektrische rolcontainers. We faciliteren deze ontwikkeling, door aan de randen van de steden ruimte te maken voor logistieke overslagpunten. We verleiden gemeenten tot afspraken over lagere parkeertarieven voor (elektrische) deelauto's. We richten testlocaties in om innovatieve mobiliteitsoplossingen van zogenaamde Mobility Labs te toetsen. Tot slot lobbyen we actief bij het Rijk voor extra belasting op CO₂-uitstoot, bijvoorbeeld met een kilometerheffing. Zolang dat niet is geregeld, gaan de provinciale opcenten niet omlaag.

Duurzame binnenvaart

We maken te weinig gebruik van de mogelijkheden van het water voor personenvervoer en vooral goederentransport. Met een binnenvaartschip halen we tot wel 60 vrachtwagens van de weg; dat scheelt enorm in ruimte en vervuiling. We stimuleren binnenvaart door waterwegen op diepte te houden, goede aanlegplaatsen en kwalitatief hoogwaardige overslaglocaties, in samenwerking met andere provincies en het Rijk. We ondersteunen in de aanleg van binnenhaventerminals, op voorwaarde dat het aantal vrachtwagens op de weg substantieel afneemt. Om de binnenvaart concurrerender te maken, passen we sluizen en bruggen aan, zodat schepen minder lang hoeven te wachten en zonder bemanning kunnen passeren, maar ook om te voorkomen dat forenzen in de spits lang voor een open brug staan. We verduurzamen de binnenvaart, met walstroom, afspraken over ontgassing en door over te stappen op schone(re) aandrijving zoals CNG, waterstof of zelfs accu-aandrijving. We steunen tot slot ook de ontwikkeling van de overslagterminal in Bleizo, om het aantal vrachtwagens verder terug te dringen door verplaatsing naar het spoor.

Minder vluchten

Vliegtuigen stoten veel vervuiling uit en maken veel lawaai. Veel inwoners hebben hier last van. Daarom willen we minder vliegverkeer boven Zuid-Holland. De overlast van de luchtvaart voor inwoners van de provincie Zuid-Holland neemt al jaren toe tot een niveau dat een risico begint te vormen voor een goede nachtrust en daarmee voor de gezondheid. Stiltegebieden en natuur worden verstoord door vliegtuiglawaai en vervuiling. Er is geen ruimte voor verdere groei van Rotterdam The Hague Airport (RTHA) buiten de bestaande geluidsruimte. Als in de toekomst een andere locatie wordt gevonden voor helikoptervluchten in de regio Rotterdam, willen we dat de totale geluidshinder voor omwonenden per saldo met minstens 30% afneemt. Daarnaast moet de provincie een actievere rol opeisen in de discussie over Schiphol en de herinrichting van het Nederlandse luchtruim. Door het grote luchtruim van Schiphol worden vluchten op RTHA omlaag gedwongen. Voor kortere afstanden, naar Londen, Frankfurt, Düsseldorf, Berlijn, Brussel en Parijs, willen we betere treinverbindingen. Hiervoor gaan we lobbyen op nationaal niveau. We steunen het onderzoeken van kansen voor een nationale luchthaven op de Noordzee.

D66 krijgt het voor elkaar. Minder vluchten

Het welzijn van mensen komt voor economische belangen. Langs die maatstaf heeft D66 beslissingen genomen over het luchtruim in Zuid-Holland. Daarom hebben we op voorhand strikte voorwaarden verbonden aan de eventuele komst van een helihaven in de regio Haaglanden. De beoogde groei van Rotterdam The Hague Airport is voorlopig van de baan, zolang er geen oplossing is gevonden voor de toegenomen overlast.

Gezonde leefomgeving

Het is druk in Zuid-Holland. Tel bij de huidige 3,6 miljoen Zuid-Hollanders tot 2040 nog eens een half miljoen op. Dat veroorzaakt een enorme vraag naar nieuwe woningen, maar liefst 230.000 tot 2030. Terwijl het nu al lastig is om een betaalbaar huis te vinden Bovendien groeit de economie waardoor de vraag naar bedrijfs- en industriegebieden stijgt. Voor nieuwe wijken, bedrijventerreinen en industriegebieden hebben we nieuwe infrastructuur nodig. Dit legt een groot beslag op de toch al schaarse ruimte, die we ook nodig hebben voor landbouw, natuur, cultuur en recreatie.

We vragen ontzettend veel van de grond waar we op leven. We moeten daarom keuzes maken. Op veel plaatsen is, ondanks de inspanningen van D66 de afgelopen acht jaar, de natuur en de kwaliteit van het water nog onvoldoende hersteld. Schone lucht en water is van levensbelang voor ons allemaal. Daarom zetten we het belang van een gezonde leefomgeving voorop in onze ruimtelijke keuzes.

We plaatsen groen op één; we maken ruimte door nieuwe woningen en bedrijfspanden te concentreren in bebouwde gebieden en landbouwgebied om te vormen tot groen. We maken geld vrij om nieuwe natuur te ontwikkelen. We dragen bij aan het herstel van het ecologische evenwicht door de populaties bijen, dagvlinders, weidevogels en otters te beschermen. We handhaven het bouwverbod aan de kust. We gaan eraan werken dat water overal in Zuid-Holland schoon genoeg is om te zwemmen en stoppen de bodemdaling in het oostelijke deel van de provincie. En we investeren in cultureel erfgoed, om mensen te laten genieten van de rijkdom en geschiedenis van onze streek.

Niet bouwen in het groen

Groen is belangrijk. Het houdt ons gezond en maakt ons gelukkig. Tegelijkertijd moeten we bouwen. Er komen alsmaar meer Zuid-Hollanders. Bovendien trekt de economie aan; er is behoefte aan nieuwe bedrijfspanden, industrieterreinen en wegen om die te verbinden. We willen dat er voor iedereen plek is, maar niet ten koste van groen. Daarom kiezen we voor concentratie van nieuwe woningen en bedrijven in bebouwde gebieden, bij voorkeur nabij bestaande OV-knooppunten.

Groen op één

De groengebieden tussen de grote steden zijn de longen van onze provincie. Ze zijn belangrijk voor natuur, landbouw en recreatie. Ze houden ons gezond en gelukkig. En ze bieden werk, bijvoorbeeld voor mensen die werken in de recreatiesector. Groen heeft dus ook economische waarde. Nu de economie op volle toeren draait, neemt de druk op deze groene ruimte toe. Om Zuid-Holland aantrekkelijk te houden om te wonen én voor investeerders moeten we dit groen beschermen. Dit nemen we op in alle structuurvisies en verordeningen van de provincie. Groen komt op één.

Dat betekent ook dat we ruimte moeten maken. Dit heeft consequenties voor de nieuwbouw van woningen en bedrijfspanden en ook voor de land- en tuinbouw. Intensieve vormen van landbouw zijn vooral in gebieden met bodemdaling op den duur niet houdbaar. We bieden boeren verschillende alternatieven: ze kunnen hun bedrijf verplaatsen naar gebieden in andere provincies of overstappen op andere verdienmodellen, die beter passen bij de schaarste aan ruimte en een hogere grondwaterstand, zoals nieuwe inkomsten uit natuурtoerisme en natuurbeheer (zie: beheer door natuurliefhebbers) of overstappen op andere productiemethodes en gewassen (zie: bodemdaling stoppen).

Sterke dorpskernen en binnensteden

Nieuwe woningen bouwen we zoveel mogelijk in verdichtingslocaties in verstedelijkte gebieden; we kiezen voor inbreiding in plaats van uitbreiding. Zo slaan we twee vliegen in één klap: we hebben meer ruimte voor groen en werken aan sterker kernen en binnensteden. Bovendien is het dan eenvoudiger om goede, duurzame OV- en fietsverbindingen aan te leggen. Starterswoningen realiseren we daarom bij voorkeur in de stationsgebieden van Rotterdam, Den Haag, Delft en Leiden. De provincie stuurt hierop in structuurvisies en deelt kennis met de betrokken gemeenten. Het is belangrijk dat we voor oplossingen ook over de grenzen van provincies heen kijken; dat zijn uiteindelijk niet meer dan lijnen op een vel papier. De provincie stimuleert gemeenten om verdichtingslocaties aan te wijzen. Ook in dorpen is inbreiding het uitgangspunt: we kijken altijd eerst binnen de bebouwde kom naar nieuwbuwlocaties. We spannen ons in om winkels te behouden in de kernen en binnensteden, want winkelplezier maakt kernen en binnensteden aantrekkelijk. Voor reeds genomen besluiten, zoals voor nieuwbuw in de Zuidplaspolder en het vliegveld Valkenburg, stellen we als voorwaarde dat aannemers natuurvriendelijk bouwen (zie: natuurvriendelijk bouwen).

Doorstroming verbeteren

Steeds meer mensen vestigen zich in Zuid-Holland en bovendien neemt het gemiddelde aantal personen per huishouden af. De vraag naar woningen stijgt daardoor enorm: 230.000 extra woningen tot 2030. Rücksichtslos bouwen is niet de oplossing. Iedereen, van starter tot gepensioneerde, moet een passende woning kunnen vinden, want anders stagniert de doorstroming op de woningmarkt. De provincie stimuleert daarom gemeenten om meer koop- en huurwoningen bij te bouwen in het lagere en middensegment. Dat is namelijk de bottleneck. Mensen die nét te veel verdienen voor een sociale huurwoning, moeten we een betaalbaar alternatief bieden. Bovendien is dit een voorwaarde om streng te kunnen zijn tegen zogenaamde scheefhuurders, mensen die in een sociale huurwoning wonen terwijl ze te veel verdienen. In Zuid-Holland wordt één op de acht sociale huurwoningen bewoond door scheefhuurders. Als zij kunnen doorstromen naar het middensegment, komen er woningen vrij voor mensen die het minder breed hebben.

Investeren in bestaande bedrijventerreinen

Bedrijventerreinen aan de randen van de stad liggen er soms al binnen enkele jaren verlaten bij. Dat is zonde van het geld, de ruimte en de bouwmaterialen. En bovendien zijn er voldoende bestaande locaties die we kunnen herontwikkelen. Denk aan de Binckhorst in Den Haag, het Brainpark en de Stadshavens in Rotterdam, de Dordtse Kil in Dordrecht en de Kromme Gouwe in Gouda. Hier stuurt de provincie met structuurvisies en door te ondersteunen met de doorvertaling in gemeentelijke bestemmingsplannen. We houden bij herontwikkeling rekening met bedrijven in hoge milieucategorieën. Voor nieuwe bedrijventerreinen is enkel ruimte als die in een zeer specifieke behoefte voorzien, zoals Unmanned Valley in Valkenburg. We spannen ons in voor het behoud van winkels in kernen en binnensteden. Het Rotterdamse havengebied is een uitdaging op zichzelf. De provincie brengt daarom de behoefte aan bedrijfsruimte in dit gebied in kaart en faciliteert de dialoog tussen alle betrokken gemeenten om tot een goede inpassing te komen.

Natuurvriendelijk bouwen

We willen dat (project)ontwikkelaars rekening houden met de omgeving, voor de eerste heipaal de grond in gaat. We willen schade voor de biodiversiteit voorkomen, bijvoorbeeld met het aanleggen van groene daken, waterpartijen en egelpaden. Natuurvriendelijk wil ook zeggen duurzaam. De provincie legt in structuurvisies doelen vast voor circulair bouwen, gasloze woningen en toevoeging van groen in bouwplannen. Tot slot willen we dat nieuwbouw bestand is tegen klimaateffecten, zoals hittestress of wateroverlast door hevige buien. Ook bij de aanleg en vervanging van wegen maken we groene keuzes: we leggen groene taluds aan, beplanten bermen met struiken en bomen en plaatsen ecoducten en ecotunnels om het leefgebied van dieren intact te houden.

Inpassen zon en wind

We moeten nieuwe windmolens toestaan om Zuid-Holland klimaatneutraal te maken. We willen dat windmolens het landschap niet verstoren, maar juist accentueren. Dit vereist regie van de provincie in de vorm van een provinciaal windplan. We gaan niet – zoals voorheen – vooraf gebieden aanwijzen voor de plaatsing van windmolens, maar ieder voorstel accepteren en toetsen op geschiktheid, om ook onbenutte plukjes grond, bijvoorbeeld langs water- en snelwegen, beschikbaar te maken. Zonnecellen op daken verkiezen we boven zonneweides, omdat we dan optimaal gebruik maken van de schaarse ruimte. Ook gaan we onderzoeken of we zonnecellen kunnen plaatsen op

ongebruikte provinciegrond, zoals de veiligheidszone langs provinciale wegen. We ondersteunen bewonersinitiatieven om collectief zonnepanelen en andere vormen van duurzame energie te installeren, zoals GroenGouda, onder meer door hen te ondersteunen met het opzetten van financieringsconstructies. Want samen energie organiseren zorgt voor meer betrokkenheid van mensen bij hun buurt, en maakt investeren in schone energie ook bereikbaar voor mensen die geen koophuis hebben of wat minder te besteden hebben. Daarnaast willen we onderzoeken of we door een aanscherping van de regels voor dakconstructies meer bedrijfsgebouwen geschikt kunnen maken voor zonnecellen.

Onder de grond

Ook de wereld onder onze voeten wordt steeds drukker, vooral met leidingen. Het is niet altijd duidelijk welke leidingen waar precies lopen. Die kennis hebben we nodig om te verduurzamen; denk aan de bescherming van het grondwater en het gebruiken van aardwarmte. Daarom willen we een driedimensionale structuurvisie, met bodem en diepere ondergrond. Dan kunnen we bovendien werkzaamheden aan verschillende kabels en leidingen beter plannen, zodat de straat minder vaak open hoeft en bewoners minder overlast ervaren. Bij alles wat we boven de grond doen, moeten we ook meer rekening houden met de ondergrond. Bij het inzetten van aardwarmte staat vanzelfsprekend de stabiliteit van de ondergrond voorop.

D66 krijgt het voor elkaar. [Landschapstafels](#)

Op initiatief van D66 zijn de Landschapstafels opgestart. Aan deze tafels maken overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven in de regio een gezamenlijk programma voor versterking van het landschap, de recreatie en de biodiversiteit. De provincie bepaalt niet langer zelf hoe het landschap er uit moet zien, maar doet dit in nauw overleg met alle relevante partijen. Er is meer ruimte voor ideeën uit de samenleving. Zo is recreatiepark Lammetjeswiel in Albllasserdam duurzaam heringericht door studenten van het Wellant College en het Da Vinci College, en wordt in de Krimpenerwaard met gemeenten, het waterschap, een bank en met boeren gewerkt aan een duurzame transitie van de melkveehouderij.

Ruimte voor natuur en dieren

Natuur is ons meest kostbare en kwetsbare bezit. Dat bezit willen we doorgeven. We gaan ook nieuwe natuur realiseren. We dragen bij aan het herstel van het ecologische evenwicht, met extra aandacht voor bijen, dagvlinders, boerenlandvogels en otters. Dit kost geld, dus dat komt er. We willen dat onze natuur voor iedere Zuid-Hollander bereikbaar is. En dat ook stadskinderen weten waar hun voedsel vandaan komt. Dit bereiken we niet alleen. We werken samen met duizenden natuurliefhebbers.

Ruimte voor nieuwe natuur

Zuid-Holland heeft unieke landschappen. Van rivierdelta tot veenweidegebieden en natuurlijk de kust. We willen dat iedereen, nu en later, hiervan kan genieten. Voor het behoud en beheer van alle Zuid-Hollandse natuurgebieden moeten we middelen vrijmaken. We hebben in de huidige periode grote nieuwe natuur en recreatiegebieden gerealiseerd, zoals het Bentwoud, de Nieuwe Dordtse Biesbosch, het Waalbos, en de beoogde nationale parken Hollandse Duinen en NLDelta. We willen niet alleen investeren in het netwerk van natuurgebieden (Natuurnetwerk Nederland), maar ook bestaande en nieuwe natuur (door)ontwikkelen: de Stormvloedpolder (Krimpen aan den IJssel), de Oranjetuinenpolder (Hoek van Holland), de Krimpenerwaard en het getijdeherstel in de Grevelingen, het grootste zoutwatermeer van Europa. We maken hiervoor de komende periode structureel extra middelen beschikbaar.

Koester de kust

De Zuid-Hollandse kust behoort tot de mooiste natuur van Nederland en dat willen we zo houden. Dit betekent dat de kust extra bescherming nodig heeft. We handhaven het bouwverbod; de zone-ring in delen waar wel en vooral waar niet mag worden gebouwd. Op plaatsen waar wordt gebouwd, mag dit de kust niet ontsieren of het ecosysteem verstoren; denk aan de zeewering met ondergrondse parkeergarage in Katwijk, verscholen in de duinen.

Beheer door natuurliefhebbers

Vrijwilligers zijn van onschatbare waarde voor natuurbeheer. Die moeten we koesteren. Daarom willen we dat de provincie burgerinitiatieven ondersteunt in de lastige opstartperiode en helpt met de ontwikkeling van een houdbaar verdienmodel. De provincie brengt hen daarvoor in contact met organisaties in de natuur- en cultuursector.

Boeren spelen een onmisbare rol bij natuurbeheer. Op dit moment zet slechts een op de tien boeren zich in voor natuurbeheer. Dat vinden we te weinig. We willen hen verleiden om extra aandacht te geven aan bijvoorbeeld beheer van boerenlandvogels. Daarom moet de provincie de ontwikkeling van nieuwe, duurzame verdienmodellen voor boeren stimuleren. Dat moet ertoe leiden dat boeren overstappen op biologische alternatieven voor chemische gewasbeschermingsmiddelen.

Diersoorten beschermen

Dierensoorten hebben moeite om te overleven in het drukke Zuid-Holland. Het ecologisch evenwicht is wankel. In de afgelopen decennia is het aantal weidevogels met zo'n 70% afgangen en is

driekwart van de insectenpopulatie verdwenen. Daarom zetten we in op soortenbescherming van dieren en ook planten. We willen dat het aantal bijen en dagvlinders niet langer afneemt, maar juist toeneemt. We willen ook de otter beschermen. We gaan natuurvriendelijk boeren stimuleren. We laten het grondwaterpeil niet kunstmatig verder zakken. We maken faunapassages onderdeel van infrastructurele projecten, zodat dieren veilig kunnen oversteken. We passen tot slot regels aan om braakliggend terrein eenvoudiger te kunnen inzetten in tijdelijke natuur.

Meer dierenwelzijn

We willen niet dat dieren onnodig lijden. Daarom voorkomen we dat dieren verhongeren door de populatie te beheersen. In eerste instantie proberen we dieren te verplaatsen naar nieuwe leefgebieden. Als dat niet werkt, zetten we stevigere maatregelen in; een afschotvergunning komt alleen als laatste redmiddel in aanmerking. Het is in dat geval belangrijk om inwoners zorgvuldig mee te nemen in de besluitvorming, onder meer door faunabeheerplannen online beschikbaar te stellen. Er is geen ruimte voor plezierjacht. Jacht is een middel om onevenredige schade te voorkomen of populaties te beheersen als deze een risico opleveren voor zichzelf, de natuur of onze samenleving. Ook van de intensieve veehouderij verwachten we een diervriendelijke bedrijfsvoering. We continueren daarom het huidige beleid: veehouders kunnen enkel toestemming krijgen voor grotere bouwblokken, als ze bovenwettelijke normen voor dierenwelzijn en duurzaamheid accepteren.

D66 krijgt het voor elkaar. Meer natuur en beter verbinden

D66 heeft miljoenen euro's extra uitgetrokken voor het behoud van bestaande en de aanleg van nieuwe natuurgebieden, zoals het Bentwoud, de Nieuwe Dordtse Biesbosch en het Waalbos. Ook voor dieren heeft de fractie van D66 mooie resultaten bereikt, zoals de aanleg van drie ottertunnels onder de N463 bij Nieuwkoop, waardoor de otters uit de Nieuwkoopse Plassen zich veiliger kunnen verspreiden en daardoor een veel groter leefgebied hebben.

Naar een gezondere waterhuishouding

Zuid-Holland bestaat voor een zesde uit water. We zijn afhankelijk van dit water. Als drinkwater, als irrigatiewater voor land- en tuinbouw, voor de natuur, als vaarwater voor transport, voor de industrie en als zwem- en vaarwater voor de recreatie. Het is van levensbelang dat ons water schoon en veilig is. Dat er voldoende zoetwater is. En dat we onze laaggelegen dorpen en steden beschermen tegen overstromingen. Het water moet overal in de provincie schoon genoeg zijn om in te zwemmen. Samen met de drinkwaterbedrijven garanderen we dat er altijd voldoende schoon drinkwater is. We gaan doortastender optreden tegen vervuilers. En we stoppen de bodemdaling.

Schoon en veilig water

Een zesde van de oppervlakte van Zuid-Holland bestaat uit water. We zijn afhankelijk van dit water. Schoon en gezond water om te drinken, sproeien en om te recreëren is daarom een prioriteit. Ons

doel is dat water overal de provincie schoon genoeg is om in te zwemmen. De kwaliteitseisen daarvoor zijn vastgelegd in de Kaderrichtlijn Water. Om daaraan te voldoen, zetten we samen met gemeenten en waterschappen in op maatwerkoplossingen.

Iedereen heeft recht op schoon drinkwater. Door de enorme bouwopgave kan een tekort aan schoon drinkwater ontstaan. Daarom betrekt de provincie drinkwaterbedrijven, waterschappen en gemeenten bij het opstellen van omgevingsvisies en gaan we zuiniger om met drinkwater, bijvoorbeeld door hemel- en douchewater te gebruiken om door te spoelen en te sproeien.

Wateroverlast en droogte

We krijgen de komende decennia te maken met periode van wateroverlast als gevolg van langdurige stortbuien en perioden van extreme droogte. Daar moeten we ons op voorbereiden. Daarom moet de provincie in overleg met waterschappen en gemeenten grote waterreservoirs aanleggen. In natte perioden voeren we overtollig water af naar deze reservoirs zodat we een voorraad hebben voor droge periodes.

Optreden tegen vervuilers

De provincie moet vervuilers tegenhouden. De afgelopen twee periodes heeft D66 het beleid voor vergunningverlening, toezicht en handhaving op de chemische industrie aangescherpt en inspecties geïntensieveerd. Die lijn trekken we door, om structurele misstanden te voorkomen. We trekken hiervoor samen op met de Rijksoverheid. We maken externe veiligheid integraal onderdeel van de uitvoering van de nieuwe Omgevingswet. We bewaken daarnaast de kwaliteit van de handhaving, door de kennis van toezichthouders te borgen. Bedrijven die toch in de fout gaan, pakken we strenger aan. We gaan overtreders vaker controleren en verhalen de kosten van deze inspecties op deze bedrijven. Uitstoot en lozing van vervuilende stoffen is binnen tien jaar niet langer de norm, maar hoge uitzondering.

D66 krijgt het voor elkaar. Een schone leefomgeving

Incidenten zoals de lozing van giftige stoffen zoals PFOA in het milieu behoren in Zuid-Holland tot het verleden. Daar heeft D66 zich voor ingespannen. We hebben de eisen die we stellen aan vervuilende bedrijven aangescherpt. Bovendien hebben we meer geld en mensen uitgetrokken voor een betere vergunningverlening en voor de handhaving van de nieuwe regels. Op die manier maken we onze leefomgeving schoner.

Bodemdaling stoppen

Op de veen- en kleigronden tussen Alphen aan den Rijn, Gouda, Nieuwkoop, de Krimpenerwaard en de Alblasserwaard daalt de bodem met een centimeter per jaar. De provincie verdwijnt steeds dieper onder de zeespiegel. Hierdoor zullen huizen en wegen gaan verzakken: een enorme strop-penpot. Bij bodemdaling ontsnapt bovendien CO₂. Het instrumentarium om de schadelijke gevallen van bodemdaling te beheersen raakt uitgeput. Daarom gaan we bodemdaling geleidelijk stoppen, door het grondwaterpeil op het huidige niveau te houden. In een aantal gebieden vindt al verzilting van de bodem plaats. Dat heeft gevolgen voor land- en tuinbouw, omdat gewassen minder

goed groeien op ziltige ondergrond. De provincie komt boeren die hier last van ondervinden tegemoet, bijvoorbeeld bij het verhuizen naar een ander gebied of het overstappen op andere gewassen. Het slib uit uitgebaggerde rivieren in de dalende polders, gebruiken we om de bodem op te hogen. Dit slib is vruchtbaar, vermindert de uitstoot van CO₂ door bodemdaling en heeft een positief effect op de biodiversiteit en waterhuishouding.

Ook druk door bebouwing heeft invloed op de bodem. Daarom gaan we de effecten voor de bodem voortaan nadrukkelijk meewegen in omgevingsvisies en bestemmingsplannen. In de omgevingsvisie stimuleren we bodemvriendelijk bouwen. Samen met ondernemers, onderzoekers en mede-overheden werken we aan lichtere bouwconstructies en technieken voor bodemverbetering, zoals het verkalken van veenlagen en ophogen met schuimglas. In de Zuidplas maken we een proeftuin om deze constructies en technieken te testen.

D66 krijgt het voor elkaar. Eerlijk met water

D66 werkt al jaren nauw samen met waterschaps-partij Water Natuurlijk aan schoon en veilig water in Zuid-Holland. Ook zetten beide partijen zich in om ‘geborgde’ zetels in de waterschappen af te schaffen. Dit zijn zetels die niet verkiesbaar zijn, maar worden bezet door boeren en grondeigenaren; een achterhaald en volstrekt ondemocratisch systeem. Ook al werd ons initiatiefvoorstel voor minder geborgde zetels in de Zuid-Hollandse waterschappen verworpen door een meerderheid van VVD, CDA, PVV, CU, SGP en 50plus; D66 blijft zich hardmaken voor meer democratie, ook in de waterschappen.

Schone lucht

Sinds de Gouden Eeuw zijn onze Hollandse luchten wereldberoemd, maar er niet schoner op geworden. Dat heeft gevolgen voor onze gezondheid. Omgerekend roken we allemaal 5 tot 6 sigaretten per dag mee aan fijnstof, roet en stikstofoxiden, zonder het te willen of te weten. Dat maakt ons vatbaarder voor longziekten en leidt tot voortijdige sterfgevallen. De overheid kan meer doen om inwoners te beschermen, ook de provinciale.

Grenzen stellen

Om te beginnen gaan we bestaande normen in de omgevingsvisie aanscherpen tot het door de Wereldgezondheidsorganisatie voorgeschreven niveau. We stellen daarnaast maxima aan de concentratie van roet en ultrafijnstof. Er komen plafondwaarden voor de stikstofoxideverdeling, om overconcentratie van dieren in de veeteelt te voorkomen. Ook in het verkeer kiezen we voor duurzame en gezonde alternatieven (zie: schone mobiliteit). We maken samen met gemeenten een richtlijn, zodat in bouwontwerpen aandacht is voor het voorkomen van CO₂-uitstoot en het minimaliseren van hitte- en windstress.

Meldpunt vieze regels

We willen samen met gemeenten en inwoners werken aan schone lucht. We stimuleren gemeenten om aanvullende maatregelen te treffen om fijnstof te verminderen en bieden een platform om effectieve maatregelen en vernieuwende oplossingen te delen. Soms lopen inwoners en ondernemers aan tegen regelgeving die vergroening in de weg staat. We richten een meldpunt in om obstakels in regelgeving op te lossen.

Levend verleden

Ons culturele en natuurlijke erfgoed zijn onvervangbare bronnen van leven en inspiratie. Erfgoed maakt de omgeving aantrekkelijk om in te wonen, werken, recreëren en investeren. Ook voor cultureel erfgoed geldt dat we er zuinig op moeten zijn en het moeten doorgeven aan de volgende generatie. We maken daarom structureel geld vrij voor het behoud van ons erfgoed. En we maken erfgoed toegankelijk, zodat alle inwoners ervan kunnen profiteren.

Nieuwe erfgoedlijnen

Zuid-Holland telt vijf thematische of geografische erfgoedlijnen, die ons verleden verbeelden. Dit is een fantastisch middel om erfgoed te beheren, toegankelijk te maken en toeristen naar Zuid-Holland te lokken. Daarom gaan we in de komende periode nieuwe erfgoedlijnen maken, sommige in samenwerking met buurprovincies. Denk aan de forten rond het Haringvliet en aan wereldberoemde wetenschappers van Voorhout (Herman Boerhaave) via Leiden (Nicolaas Meerburg) naar Voorburg (Constantijn Huijgens), Delft (Antoni van Leeuwenhoek) en Rotterdam (Desiderius Erasmus). We gaan de erfgoedlijnen zo toegankelijk mogelijk maken. Daarom maken we verbindingen tussen erfgoedlijnen, fiets- en wandelroutes en Rijksmonumenten, in samenwerking met culturele instellingen zoals musea.

Soepel met regels, maar altijd duurzaam

Het is mooi om te zien dat mensen zich inzetten voor het toegankelijk maken en houden van erfgoed. Daarom willen we regels voor het herbestemmen van erfgoed versoepelen, zodat ook bedrijven, horeca en musea een bijdrage kunnen leveren, naar het voorbeeld van streekmuseum Veldzicht in Noordwijk. Bij het herstel van erfgoed houden we altijd rekening met omringende natuur en landschap. We herstellen erfgoed duurzaam: met goede isolatie en bij voorkeur aardgasloos.

Koester vrijwilligers

De uitvoering van het provinciale erfgoedbeleid ligt in goede handen bij het Erfgoedhuis. De provincie en het Erfgoedhuis maken hier prestatieafspraken over. We gaan door met de succesvolle aanpak van de Erfgoedtafels. We willen ook dat er waardering is voor de talloze vrijwilligers, die van onschabare waarde zijn voor het behoud van ons erfgoed en groen.

Erfgoed ontsluiten

In onze archieven hebben we een grote rijkdom aan historische kennis opgeslagen. Door deze kennis te digitaliseren kunnen we die rijkdom met iedereen, waar ook ter wereld, delen en stellen we deze kennis veilig voor toekomstige generaties. Daar gaan we samen met culturele instellingen werk van maken.

D66 krijgt het voor elkaar. Erfgoedtafels

D66 heeft het initiatief genomen voor de Erfgoedtafels, de succesvolle werkwijze waarin musea, erfgoedinstellingen, gemeenten, ondernemers en vrijwilligers samen zogenaamde erfgoedlijnen ontwikkelen. Met erfgoedlijnen maken we samen ons verleden zichtbaar, bijvoorbeeld op de vroegere grens van het Romeinse Rijk en via de vestingen van de Oude Hollandse Waterlinie. Bovendien heeft D66 gezorgd voor het behoud van (digitalisering)trainingen voor museummedewerkers.

Grensverleggend bestuur

Zuid-Holland zit boordevol initiatieven, van voedsel tot energie en van natuur tot cultuur. Het is de taak van de provincie om ervoor te zorgen dat er ruimte is voor al deze ambities. Daar is naast visie en lef een goed bestuur voor nodig.

Goed bestuur is democratisch en transparant, ook als gemeenten voor de uitvoering van complexe taken met elkaar samenwerken. Inwoners moeten er blind op kunnen vertrouwen dat bestuurders in hun beste belang handelen. Bovendien is het belangrijk dat iedere gemeente voldoende bestuurskracht heeft om alle taken uit te voeren. Waar dit niet het geval is, is het de taak van de provincie om de gemeenten te ondersteunen in het vinden van adequate oplossingen.

In het bestuurlijk drukke Nederland willen verschillende bestuurslagen nog wel eens tegen elkaar aanlopen. Dat hoeft geen probleem te zijn. De rol van de provincie is samenwerking tussen gemeenten aan te moedigen en te borgen dat alle inwoners, ook die in de kleinere gemeenten, er in gelijke mate van profiteren. Dit alles vraagt om een andere rol van de provincie. Deze ontwikkeling, met een provincie die zich minder richt op de uitvoering van de klassieke taken en meer op het verbinden tussen gemeenten, ministeries, natuurorganisaties, waterschappen, ondernemers en inwoners, heeft D66 de afgelopen jaren met succes ingezet.

Democratisch en transparant bestuur

De democratie is het fundament voor de manier waarop we met elkaar samenleven. Alleen stemmen is niet voldoende om de democratie te onderhouden: het gaat er ook om dat we invloed kunnen uitoefenen op besluiten die ons raken. We willen meer invloed hebben op het provinciebestuur, door een gekozen Commissaris van de Koning. Daarnaast willen we het provinciaal recht op amendement introduceren. Hiermee kunnen inwoners direct een amendement op een provincievoorstel indienen, als het aantal ondersteunende handtekeningen ten minste gelijk is aan de kiesdeler. Vervolgens wordt het amendement op de reguliere manier behandeld in de Provinciale Staten; als het een meerderheid haalt, is het aangenomen. Ook jongeren willen we meer bij de provincie betrekken door in navolging van andere provincies een jongerenraad in te stellen.

Invloed is ook de mogelijkheid om te participeren. Daarom willen we een *right to challenge* en een *right to cooperate*. Daarmee bieden we inwoners de kans om de provincietaken over te nemen of samen met de provincie uit te voeren, zoals gebiedscoöperaties die taken voor het landschaps- en natuurbeheer overnemen. In de afgelopen collegeperiode was D66 een drijvende kracht achter de vele werkbezoeken die de provincie heeft afgelegd. Daar gaan we mee door, want zo raken we met inwoners in gesprek. Dit doen we in samenspraak met gemeenten, die vaak beter weten dan wij wat voor mensen in een dorp of stad belangrijk is.

D66 krijgt het voor elkaar. [Open data](#)

Overheden moeten transparant zijn in hun handelen, zodat niet alleen politici, maar ook inwoners en journalisten het bestuur kunnen controleren. Daarom heeft D66 zich de afgelopen jaren ingezet om gegevens van de provincie zoveel mogelijk als open data beschikbaar te stellen. Daarmee wordt het ook makkelijker om te vergelijken met andere provincies. Voor zover gegevens herleidbaar kunnen worden tot personen, wordt uiteraard de privacy gerespecteerd.

Meer invloed op leefomgeving

De invoering van de Omgevingswet biedt mensen meer ruimte om in vroeg stadium mee te spreken over of zelf met initiatieven te komen voor de inrichting van hun leefomgeving - precies waar we ons als partij sinds 1966 voor hardmaken. Bovendien biedt de omgevingswet ook de kans om een gezamenlijke, inhoudelijke agenda uit te werken voor de provincie en alle gemeenten op basis van onze ambities. Dan kunnen we echt het verschil maken. Daarbij gaan we er als provincie alles aan doen om ervoor te zorgen dat participatie goed is verankerd en de invoering van deze wet soepel verloopt. Voor onze eigen omgevingsvisie werken we nauw samen met gemeenten, omgevingsdiensten, waterschappen, ondernemers en natuur- en milieuorganisaties. We zetten de Omgevingswet in voor de doelen en omgevingswaarden die we (in het vorige hoofdstuk) hebben geformuleerd voor een gezonde leefomgeving. Dat doen we met concrete en realistische ambities. We nemen ook doelen voor CO₂-reductie op. De provincie monitort jaarlijks op deze doelen en waarden. Gemeenten die deze niet halen, reiken we een helpende hand. Als dat nodig is, ondersteunen we gemeenten bij het opstellen van omgevingsvisies. We stimuleren dat gemeenten afspraken vastleggen in bestuursovereenkomsten.

Zelfredzame gemeenten

Gemeenten krijgen steeds meer taken. Bovenop de decentralisaties van Wmo, jeugdzorg, participatiwet en passend onderwijs komt de komende periode de uitvoering van de omgevingswet. Dat alles is een flinke klus, ook voor de huidige 60 Zuid-Hollandse gemeenten. Anders dan vier jaar terug zijn alle gemeenten in Zuid-Holland financieel gezond. De provincie blijft toezien op het gemeentelijke huishoudboekje.

De ambitie voor de volgende periodes is dat alle gemeenten ook bestuurlijk zelfredzaam zijn: gemeenten moeten onafhankelijk van medeoverheden hun kerntaken kunnen uitvoeren. De provincie kan hier een positieve bijdrage aan leveren, door gemeenten te verbinden en ondersteunen in het ontwikkelen van nieuwe werkwijzen. Soms is een uitgestoken hand niet genoeg, omdat een gemeente te weinig bestuurskracht heeft om bijvoorbeeld de toegang tot zorg te kunnen organiseren voor inwoners. Die gemeenten willen we stimuleren om voor structurele oplossingen te kiezen, zoals een herindeling. We beoordelen gemeenten op prestaties en niet op aantal inwoners. Gemeenten die laten zien gezond te zijn, geven we ruimte om hun ambities te realiseren.

D66 krijgt het voor elkaar. Vliegende brigade

Inwoners hebben recht op goed bestuur door robuuste gemeenten die genoeg bestuurskracht hebben om autonoom hun beleid te bepalen. Dat betekent dat een fusie soms de beste optie is voor inwoners, zoals we nu ook zien in de nieuwe gemeenten Hoeksche Waard, Noordwijk en Molenlanden. D66 is blij dat deze fusies van onderop tot stand zijn gekomen. Om gemeenten te ondersteunen is op initiatief van D66 de vliegende brigade opgericht: een groep experts die gemeenten kunnen ondersteunen met ingewikkelde vraagstukken als de invoering van de nieuwe Omgevingswet.

Toezicht op regionale samenwerking

Gemeenten werken veel met elkaar samen, bijvoorbeeld voor het organiseren van jeugdhulp en het verwerken van afval. Zuid-Hollandse gemeenten nemen gemiddeld deel aan 18 zogenaamde gemeenschappelijke regelingen. De bekendste is de metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH). Op zichzelf is het positief dat gemeenten elkaar goed weten te vinden, want schaalvergroting biedt kansen om taken efficiënter en duurzamer te organiseren. Maar we constateren ook dat gemeenschappelijke regelingen op twee punten tekortschieten. De samenwerkende gemeenten nemen steeds vaker besluiten over het hoofd heen van raadsleden, onze gekozen volksvertegenwoordigers. Dat holt de democratie uit. Daarnaast is niet altijd sprake van een gelijkwaardige relatie; kleine gemeenten moeten soms tekenen bij het kruisje.

We willen dat de provincie een vinger aan de pols houdt, zonder opgeheven vinger en zonder samenwerking te frustreren. Dit geitenpaadje vereist een goede verstandhouding tussen gemeenten en provincie. We willen dat gemeenten en provincie elkaar eerder betrekken in beleidsvorming. De MRDH neemt steeds meer taken op zich, ook bijvoorbeeld voor vervoer; een bevoegdheid van de provincie. Zolang de MRDH deze taken uitvoert, vereist dit een goede onderlinge samenwerking en verstandhouding, met duidelijke afspraken over randvoorwaarden voor de uitvoering van deze

taken. De handhaving blijft een taak van de provincie. De provincie is ook de hoeder van de omgevingswaarden uit de nieuwe Omgevingswet.

Grenzeloze samenwerking

Zuid-Holland is geen eiland. We zijn onderdeel van Nederland, van Europa en van de wereld. Denk alleen al aan de haven, de universiteiten, het Internationaal Strafhof en de uitdagingen waar Zuid-Hollanders hun tanden in hebben gezet, van voedsel tot energie. We willen goed samenwerken met omliggende provincies, om vervoer voor inwoners goed te organiseren en de energietransitie ruimtelijk goed in te passen, bijvoorbeeld met de afspraak dat we de randen van de provincies niet volbouwen met windmolens. We willen samenwerken met andere regio's in Europa, die zich op vergelijkbare uitdagingen richten; het fossielvrije Deense eiland Samsø is bijvoorbeeld een fantastisch voorbeeld voor Goeree-Overflakkee. Andersom heeft wat om ons heen gebeurt ook invloed op ons. De Brexit heeft gevolgen voor de vraag naar woningen en bedrijfsruimten en voor de werkgelegenheid in specifieke sectoren als de visserij. Daarom willen we een provinciale taskforce oprichten, om in te spelen op de gevolgen van de Brexit. Uiteraard trekken we ook hier samen op met omliggende provincies.

Moderne begroting

De komende jaren is er ruimte om te investeren: de provincie heeft ruim 800 miljoen extra besteedbaar. Dat geld gebruiken we om Zuid-Holland te verduurzamen. Met investeringen in landbouw en industrie ontwikkelen we een circulaire economie. Investeringen in groen en natuur combineren we met klimaatadaptatie en -mitigatie. In de begroting voor mobiliteit verschuiven we middelen om CO₂-uitstoot te verminderen. We trekken samen op met bedrijven, maatschappelijke organisaties, het Rijk, waterschappen en gemeenten, ook in de investeringen die we doen.

Voor verduurzaming hebben we structureel voldoende middelen nodig. We zijn positief over de toekomst, maar hebben ook geleerd van de crisis. We richten de begroting zo in, dat tegenvallende inkomsten niet leiden tot het terugdraaien van beleid voor verduurzaming.

Sterke organisatie

De provincie heeft recent het ambtenarenapparaat uitgebreid. We zullen kritisch volgen of de provincie de juiste mensen heeft om alle ambities waar te maken. We vinden het belangrijk dat medewerkers tijd hebben en ruimte krijgen om samen te werken met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. We zullen bewaken dat er voldoende mensen beschikbaar zijn voor handhaving van en toezicht op de afspraken die we maken. Tot slot is het belangrijk dat we informatie ontsluiten via internet, bijvoorbeeld in het kader van de Omgevingswet. Daar maken we middelen voor vrij.

D66 krijgt het voor elkaar. Open bestuurscultuur

D66 heeft in de afgelopen twee periodes niet alleen de financiën op orde gebracht, maar ook meegeworkt aan een heuse cultuurverandering in de manier waarop we de provincie besturen. We besturen niet meer voor mensen, maar met mensen. Zuid-Holland is van een sturende provincie veranderd in een netwerkende provincie. De fractie van D66 heeft hieraan bijgedragen door veel werkbezoeken af te leggen en vaak met inwoners in gesprek te gaan. Hierdoor zijn we niet alleen op, maar vooral buiten het Provinciehuis zichtbaar geweest.

Colofon

Dit programma is opgesteld door de Verkiezingsprogrammacommissie van D66 Zuid-Holland, bestaande uit Metten Knuppe, Wietske Veltman, Janelle Bade, Roel van den Tillaart en Leen Verkade. Aan dit programma is verder meegewerktdoor Fred Herrebout, Arno van Kempen, Jacco Maan, Jasmijn Touw, Geertjan Wenneker en een groot aantal actieve leden.

Op 10 november 2018 is dit programma vastgesteld door het Regiocongres van D66 Zuid-Holland te Heinenoord.

Beeldverantwoording

Omslagfoto en foto pagina 3: Klaartje Sluijs

Foto pagina 6: Landelijk Bureau D66

Foto pagina 18: Jeroen Mooijman

Foto pagina 30: Provincie Zuid-Holland, onder Creative Commons-licentie CC BY 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.nl>)

